

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут № 2**

ПАМ'ЯТКА СЛІДЧОМУ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА НА МІСЦІ ПОДІЇ

Київ 2017

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут № 2

ПАМ'ЯТКА СЛІДЧОМУ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА НА МІСЦІ ПОДІЇ

Київ 2017

УДК 343.985:343.132 (038)

ББК Х629.4

Ф951

Авторський колектив:

Фурман Я. В. – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Котляренко Л. Т. – професор кафедри криміналістичних експертиз навчально-наукового інституту № 2 НАВС, доктор біологічних наук, професор

Рецензенти:

Ієрусалимов І.О. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ;

Пясковський В.В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2016 року (протокол № 4)

Матеріали подано в авторській редакції

Пам'ятка слідчому щодо проведення огляду трупа на місці події [Текст] : [авт. кол. : Я. В. Фурман, Л. Т. Котляренко]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 41 с.

Проведення огляду трупа на місці події є важливою слідчою дією від, успішного проведення якої залежить результат розслідування кримінального провадження. У пам'ятці охарактеризовано особливості огляду трупа на місці події та детально описуються методи проведення огляду та фіксації результатів.

Пам'ятка призначена для працівників органів досудового розслідування, експертних підрозділів, науково-педагогічного складу вищих юридичних навчальних закладів, здобувачів вищої освіти.

УДК 343.985:343.132 (038)

ББК Х629.4

© Національна академія внутрішніх справ, 2017

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Огляд трупа на місці події.....	5
Загальний огляд трупа на місцевості.....	17
Порядок огляду трупа на місці події.....	18
Пошук слідів на місці події.....	22
Додатки.....	30
Список використаних джерел.....	35

ВСТУП

Проблема розслідування злочинів є однією з найбільш важливих і складних у справі боротьби зі злочинністю. В цьому плані удосконалення огляду місця події становить одне з головних завдань криміналістики.

У числі слідчих (розшукових) дій, що проводяться у процесі розслідування злочину, особлива роль належить огляду трупа на місця події, який має великі пізнавальні можливості і результати якого визначають напрямки й ефективність розслідування. Узагальнення й аналіз слідчої практики свідчать, що в процесі огляду трупа на місця події слідчі не завжди приділяють увагу пізнавальній діяльності, що включає сприйняття й оцінку слідів злочину, встановлення їх причинних зв'язків з подією, формування моделі події, механізму її здійснення.

Огляд місця події є одним з найважливіших початкових і невідкладних слідчих (розшукових) дій, своєчасне і кваліфіковане проведення якого може дати цінний матеріал для встановлення обставин, що підлягають доказуванню, і в значній мірі сприяти успішному результату розслідування кримінального провадження. Доказове значення фактичних даних, одержаних під час проведення огляду місця події, визначається перш за все їх повнотою і правильністю фіксації.

Під фіксацією результатів огляду місця події прийнято розуміти здійснювані в установленому кримінально-процесуальному порядку дії, направлені на закріплення, запам'ятовування за допомогою протоколювання та науково-технічних прийомів, загальної картини місця події, а також властивостей, стану та ознак виявлених слідів і предметів, які можуть бути доказами.

Нерідко учасники огляду місця події мають значні труднощі при описі різних об'єктів, їх частин та деталей. Тому пам'ятка містить рисунки об'єктів, які найбільш часто описуються в протоколі огляду трупа на місці події, і дано найменування частин і елементів людського тіла. Матеріали розташовані у тій послідовності, якої найчастіше дотримуються при фіксації результатів огляду місця події в протоколі. Зокрема, спочатку наводяться відомості, що характеризують об'єкт в цілому, а потім дані про його частини і деталі.

Пам'ятка щодо проведення огляду трупа на місці події покликана допомогти слідчому в правильному оформленні та фіксації ходу і результатів проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування, забезпечити правильне складання протоколів слідчих (розшукових) дій для того, щоб запобігти в подальшому можливих звинувачень щодо спростування отриманих під час розслідування кримінального провадження доказів, внаслідок їх недопустимості та недостовірності.

ОГЛЯД ТРУПА НА МІСЦІ ПОДІЇ

Значення огляду місця події і трупа надзвичайно велике. Воно визначається перш за все тим, що огляд є найважливішим джерелом отримання доказів. Успіхи розслідування злочинів проти життя і здоров'я громадян дуже часто залежать від якості огляду місця події.

Огляд місця події – слідча (розшукова) дія, направлена на безпосереднє сприйняття, вивчення обстановки місця події, виявлення, фіксацію та вилучення різних речових доказів, з'ясування характеру події, що сталася, виявлення особистості злочинців і мотивів скоєння злочину. Огляд місця події повинен бути об'єктивним, планомірним, повним і ретельним. Поверхневий, формальний огляд матеріальних слідів і обстановки може позбавити слідство суттєвої інформації, затягнути чи зробити неможливим розкриття злочину.

Проведення огляду місця події та трупа на місці його виявлення регламентується статтями (237, 238, 361) кримінального процесуального кодексу України (далі КПК). Відповідно до ст. 237 КПК України “з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення злочину слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів”.

Звідси випливає, що огляд – це процесуальна дія, причому це первинна і невідкладна слідча дія, тобто вона проводиться слідчим, який при цьому є головною самотійною фігурою і цілком відповідає за його організацію і результати. Все, що роблять чи виявляють на місці події, заносять у протокол, який складає слідчий під час огляду. Згідно з ст. 237 КПК України прокурор також має право оглянути місця події, а ст. 361 передбачає огляд місце події судом.

ФІКСАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Основною формою фіксування результатів огляду місця події є протокол. Способами фіксації є також плани (схематичні чи масштабні), фотознімки, що ілюструють місце події, його окремі вузли, сліди, речові докази.

Складання протоколу огляду місця події передбачає додержання певних вимог. Протокол має бути повним, містити детальний опис окремих слідів, інших обставин злочину. Протокол огляду місця події складається з трьох частин: вступної, описової та заключної.

Вступна частина протоколу містить такі відомості:

- а) час і місце складання протоколу;
- б) прізвища посадових осіб і понятих (щодо останніх – прізвища, імена та по батькові, домашні адреси);
- в) підстави для проведення огляду;
- г) правове обґрунтування огляду (посилання на відповідні статті КПК);
- г) відмітка про роз'яснення учасникам огляду і понятим їхніх прав та обов'язків;
- д) умови проведення огляду (погода, температура повітря, освітлення);
- е) час початку і закінчення огляду.

Описова частина протоколу має містити відомості щодо загальної характеристики місця події, його оточення, меж території, що підлягає огляду. Описуються також шляхи підходу до даного місця і шляхи відходу; щодо самого місця огляду – стан входів, суміжних приміщень, сходів, дверей, вікон, замків. Далі необхідно послідовно описати окремі об'єкти (предмети, сліди, речові докази, трупи) із зазначенням їх місцезнаходження, ознак і застосованих способів виявлення, вилучення та фіксації. У протоколі мають бути описані негативні обставини по черговості їх виявлення.

Щодо виявлених слідів і предметів у протоколі вказуються: найменування виявленого, його місцезнаходження, розмір, форма, колір, а також окремі ознаки. У разі, коли названі об'єкти фіксуються, у протоколі вказуються місце і способи їх виявлення, а також способи фіксації.

Заклучна частина протоколу повинна містити відомості про вилучені предмети і сліди, умови їх фіксації (фотозйомка, відеозапис, умови їх виконання). В заключній частині має знайти своє відображення інформація про додані плани, схеми, малюнки, фотознімки. Наприкінці протоколу наводяться зауваження понятих та учасників огляду щодо здійснених слідчим дій. За відсутності зауважень у протоколі робиться відмітка про те, що таких зауважень немає. Протокол підписують слідчий і всі особи, які брали участь в огляді, та поняті.

До протоколу огляду місця події можуть додаватися плани місця події (схематичні чи масштабні), схеми, фотознімки, плівки відеозапису.

При складанні протоколу огляду місця події необхідно дотримуватися вимог щодо термінології. Не слід вживати невизначені поняття: «біля», «неподалік», «ліворуч», «праворуч», «поряд» тощо.

У протоколі також не можуть мати місця чіткі найменування тих предметів чи слідів, характеристику яких під час проведення огляду не визначено. Наприклад, не слід писати «плями крові», «гільза від патрона пістолета «Макарова»», «шматочки мозкової речовини» тощо.

У таких випадках у протоколі виявлене необхідно зазначати виразами типу «плями, схожі на кров», «шматочки речовини, схожі на мозкову речовину».

Протокол повинен відображати своєрідну логіку огляду місця події, тобто послідовність усіх виконаних дій. Такий опис дозволить досить повно уявити картину місця події, а відтак, і побудувати уявну модель події злочину.

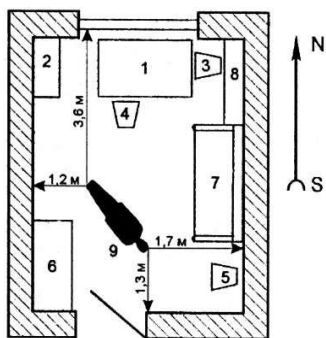
Одними із способів фіксації місця події є *фотофіксація* та *відеофіксація*. Традиційні види фотозйомки – орієнтуюча, оглядова, вузлова, детальна. У випадках, коли на місці події знайдено сліди або речові докази (дрібні частки, сліди рук) і вони не можуть бути вилучені через різні причини, використовуються *методи масштабної фотозйомки*.

Поряд з фотофіксацією може бути здійснено відеофіксацію. Вона застосовується у випадках, коли подія ще не завершена (пожежа, екологічна катастрофа, автопригода), або в інших випадках, якщо слідчий вважає це потрібним.

Додатками до протоколу огляду місця події можуть бути *плани* та *схеми*. План – це графічне площинне зображення (креслення) даного місця події, виконане у масштабі чи схематично (у вигляді схеми). Різниця між планом і схемою полягає в тому, що перший виконується у масштабі, другий – без масштабу, орієнтовно, із зазначенням розмірів об'єктів, їх форм і відстаней між ними.

Плани та схеми можуть бути загальними, що охоплюють приміщення чи значну частину місцевості, та окремими, що відображають лише безпосередньо місце події або його найважливішу частину (наприклад, кімнату, де вчинено злочин).

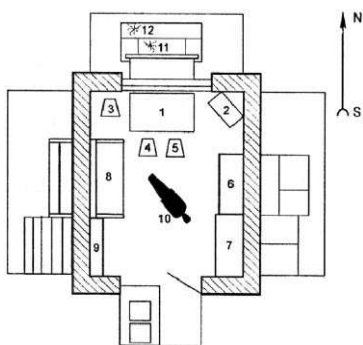
Залежно від місця події складаються *плани відкритої місцевості та приміщень*. План приміщень може бути *площинним простим* (рис. 1) або *розгорнутим* (рис. 2). На останньому зображують не тільки підлогу кімнати з розташованими на ній речами, а й у розгорнутому вигляді стіни кімнати з усіма предметами і слідами, що є на них, а також стелю, коли на ній є якісь ознаки, що підлягають фіксації. У разі потреби на стіни наносять проекцію предметів обстановки, що розташовані біля них.

- 1 – письмовий стіл;
- 2 – тумбочка;
- 3, 4, 5 – крісла;
- 6 – шафа для одягу;
- 7 – диван;
- 8 – книжкові стелажі;
- 9 – труп.

Слідчий
Спеціаліст
Поняті
(підписи)

Рис. 1. Схематичний план кімнати

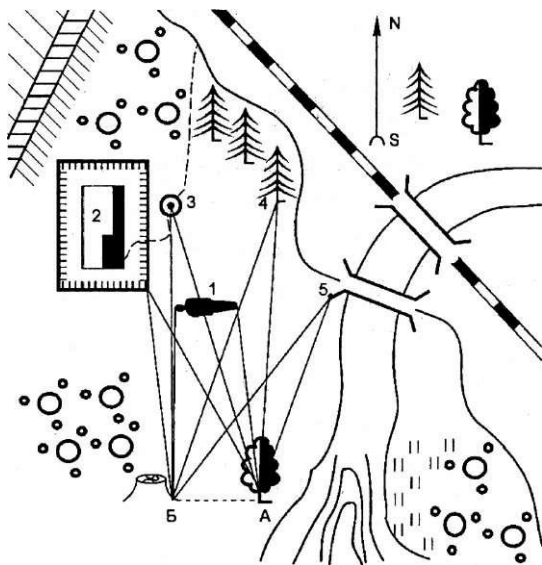

- 1 – письмовий стіл;
- 2 – телевізор;
- 3, 4, 5 – стільці;
- 6 – сервант;
- 7 – шафа;
- 8 – диван;
- 9 – книжкові полиці;
- 10 – труп;
- 11, 12 – кульові пробоїни у вікні.

Слідчий
Спеціаліст
Поняті
(підписи)

Рис. 2. Розгорнутий масштабний план кімнати

План місцевості зображують *методом вимірів за спрямованістю* або за *способом засічок*. Останній полягає в тому, що виміри між двома об'єктами і відображення на плані відрізка у відповідному масштабі проводять лише після першого візування. Інші об'єкти візують як з початкової точки, так і з точки, на яку проводилося перше візування. У цьому разі відрізок між двома даними точками слугує базою зйомки. Таке перетинання відображає місце розташування об'єкта, на який проводилося візування. Оскільки база зйомки і дві лінії візування утворюють трикутник, то вирахувати відстань від одного об'єкта до іншого нескладно (рис. 3).

Слідчий
Спеціаліст
Поняті
(підписи)

Рис. 3. Схема зображення плану місцевості за способом подвійних засічок:

А – вихідна точка; Б – перший з об'єктів, що наноситься на план;

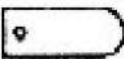
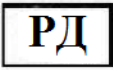
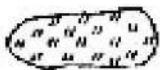
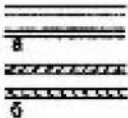
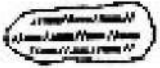
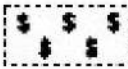
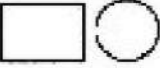
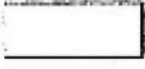
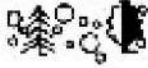
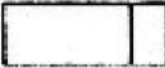
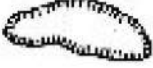
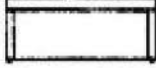
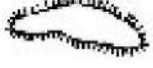
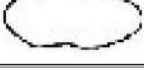
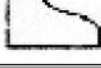
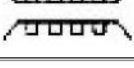
1, 2, 3, 4, 5 – об'єкти, на які проводилося візування з точок А і Б.

На кожному плані або схемі повинні бути: заголовок із зазначенням, що саме зображено, стрілка з позначенням «північ (N) – південь (S)» для орієнтування на сторони світу, масштаб (на планах), пояснювальні написи про те, що являють собою ті чи інші зображені об'єкти.

При складанні плану чи схеми використовують умовні позначення (табл. 1). Плани і схеми місця події підписують слідчий і поняті.

Умовні позначення при складанні схем і планів

Умовне позначення	Найменування	Умовне позначення	Найменування
	Кам'яна будівля		Міст кам'яний (залізобетонний)
	Дерев'яна будівля		Шосе
	Споруджувана будівля		Ґрунтовий шлях
	Зруйнована будівля		Стежка
	Окремий двір		Одноколійна залізниця: а — насип; б — полустанок; в — труба
	Кам'яний паркан		Двоколійна залізниця
	Дерев'яний паркан		Кілометровий стовп
	Одностулкові двері		Автомобіль
	Двостулкові двері		Мотоцикли: а — з коляскою; б — без коляски
	Вікно на дві рами		Велосипед
	Вікно на одну раму		Труп
	Плита газова		Місце злому
	Плита електрична		Знаряддя злому

	Унітаз		Сокира
	Ванна		Ніж
	Колодязь		Речові докази
	Сходи		Сліди пальців рук
	Город		Сліди ніг: а — поверхневий; б — вдавлений
	Лука		Сліди транспортних засобів: а — поверхневі; б — вдавлені
	Трав'яне болото		Гільза
	Виноградник		Пляма
	Окремий кущ		Стіл
	Окреме дерево: а — хвойне; б — листяне		Шафа
	Мішаний ліс		Ліжко
	Яма, балка		Диван
	Горб, пагорб		Стілець
	Ставок		Рояль
	Міст дерев'яний		Пляшка

При огляді трупа на місці події встановлюються фактичні дані, доступні безпосередньому спостереженню, фіксуються положення і поза трупа, стать, приблизний вік, особливості одягу та взуття, предмети, сліди, документи, що є на трупі і біля нього, а також тілесні ушкодження та трупні зміни.

Огляд трупа складається з двох етапів – загального та детального.

При загальному огляді досліджуються:

- 1) поза трупа та його положення на місці події;
- 2) зовнішній стан одягу на трупі;
- 3) знаряддя заподіяння смерті, що знаходяться на трупі.

При *детальному* огляді досліджуються:

- 1) ложе трупа (ділянка підлоги або ґрунту під трупом);
- 2) одяг трупа;
- 3) тіло трупа та ушкодження на ньому.

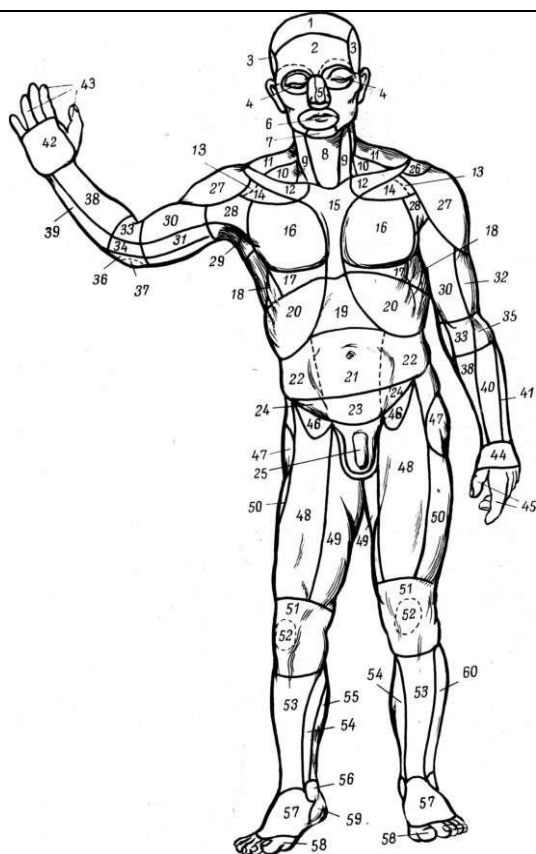
При огляді оголеного трупа фіксуються:

- 1) повнота, колір шкіри, статура, вік і стать;
- 2) трупні явища (охолодження, висихання тіла, трупні плями, ознаки гниття);
- 3) положення та особливості голови, вираз обличчя;
- 4) вигляд та особливості живота;
- 5) індивідуальні особливості, які спостерігаються на тілі;
- 6) ушкодження на трупі.

Частини трупа описуються в такій послідовності: голова → обличчя → шия → груди → живіт → спина → руки → ноги (рисунки 4, 5).

При огляді одягу і взуття на трупі звертається увага на те, що саме одягнуто та в якій послідовності; стан одягу та взуття; пошкодження (розриви, порізи, відірвані частини) і забруднення (колір, консистенція); конфігурація країв пошкодженого одягу (рівні, нерівні та ін.); вміст кишень.

Труп фотографують, складають схеми, виготовляють зліпки і відбитки пальців рук, беруть зразки волосся, обрізають нігті з піднігтьовим вмістом, відбирають інші сліди, які можуть бути виявлені на трупі. Тому всі дії, що пов'язані з оглядом трупа на місці події та максимального збереження слідової інформації на трупі (піднігтьовий вміст, окремі волосини, будь-які інші сліди) необхідно за можливості вилучати ще на місці події. Оскільки огляд трупа проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта (ст. 238 КПК), тому обрізати нігті з піднігтьовим вмістом, вилучати будь-які сліди з трупа, повинен здійснювати судово-медичний експерт чи лікар, які перебувають на місці події.

Зони голови: 1 – тім'яна зона; 2 – зона чола; 3 – скронева зона; 4 – очноямкова зона; 5 – носова зона; 6 – ротова зона; 7 – підборідна зона.

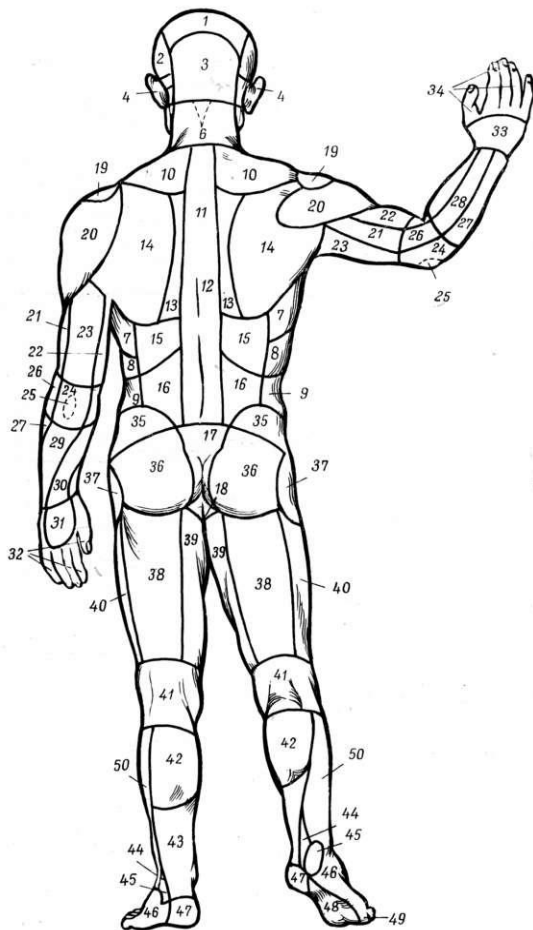
Зони шиї: 8 – передня зона шиї; 9 – грудино-ключично-соскова зона; 10 – бічна зона шиї; 11 – вийна зона. Зони грудей: 12 – ключична зона; 13 – підключична ямка; 14 – підключична зона; 15 – грудна зона; 16 – зона грудної залози; 17 – зона під грудною залозою; 18 – бічна зона грудей.

Зони живота: 19 – верхня зона живота (надчеревна); 20 – підреберна зона; 21 – пупкова зона; 22 – бічна зона живота; 23 – лобкова зона; 24 – пахова зона (нижня зона живота, підчеревна). Зона статевих органів: 25 – статевий член.

Зони верхніх кінцівок: 26 – зона плечового відростка; 27 – дельтоподібна зона; 28 – зона пахви; 29 – пахвова ямка; 30 – передня зона плеча; 31 – внутрішня (бічна) зона плеча; 32 – зовнішня (бічна) зона плеча; 33 – передня зона ліктя; 34 – внутрішня (бічна) зона ліктя; 35 – зовнішня (бічна) зона ліктя; 36 – задня зона ліктя; 37 – зона ліктьового відростка; 38 – долонна зона передпліччя; 39 – ліктьова зона передпліччя; 40 – променева зона передпліччя; 41 – задня (тильна) зона передпліччя; 42 – долонна зона кисті; 43 – долонна зона пальців; 44 – тильна зона кисті; 45 – тильна зона пальців.

Зони нижніх кінцівок: 46 – підпахова зона; 47 – зона стегнової кістки; 48 – передня зона стегна; 49 – внутрішня (бічна) зона стегна; 50 – зовнішня (бічна) зона стегна; 51 – передня зона коліна; 52 – зона надколінної чашки; 53 – передня зона гомілки; 54 – внутрішня (бічна) зона гомілки; 55 – задня зона гомілки; 56 – внутрішня (бічна) зона щиколотки; 57 – тильна зона стопи; 58 – тильна зона пальців; 59 – п'ятова зона; 60 – зовнішня (бічна) зона гомілки.

Рис. 4. Частини тіла людини (вигляд спереду).

Зони голови: 1 – тім'яна зона; 2 – скронева зона; 3 – потилична зона; 4 – соскоподібна зона. Зони шиї: 5 – вийна ямка; 6 – вийна зона. Зони грудей: 7 – бічна зона грудей; 8 – підреберна зона. Зони живота: 9 – бічна зона живота.

Зони спини: 10 – надлопаткова зона; 11 – серединна зона спини; 12 і 13 – міжлопаткова зона; 14 – лопаткова зона; 15 – підлопаткова зона; 16 – поперечна зона; 17 – крижова зона. Зона промежини: 18 – промежина.

Зони верхніх кінцівок: 19 – зона плечового відростка; 20 – дельтоподібна зона; 21 – зовнішня (бічна) зона плеча; 22 – передня зона плеча; 23 – задня зона плеча; 24 – задня зона ліктя; 25 – зона ліктьового відростка; 26 – зовнішня (бічна) зона ліктя; 27 – задня (тильна) зона передпліччя; 28 – променева зона передпліччя; 29 – ліктьова зона передпліччя; 30 – долонна зона передпліччя; 31 – долонна зона кисті; 32 – долонна зона пальців; 33 – тильна зона кисті; 34 – тильна зона пальців.

Зони нижніх кінцівок: 35 – безіменна зона; 36 – сіднична зона; 37 – зона вертіла; 38 – задня зона стегна; 39 – внутрішня (бічна) зона стегна; 40 – зовнішня (бічна) зона стегна; 41 – задня зона коліна; 42 – литкова зона; 43 – задня зона гомілки; 44 – зона за зовнішньою (бічною) щиколоткою; 45 – зовнішня (бічна) зона щиколотки; 46 – тильна зона стопи; 47 – п'яткова зона; 48 – підошовна зона стопи; 49 – підошовна зона пальців; 50 – зовнішня (бічна) зона гомілки.

Рис. 5. Частини тіла людини (вигляд ззаду).

В кінці протоколу вказується, куди відправлений труп, які речові докази вилучені.

Згідно із п. 2 ст. 237 КПК України, яка називається “Огляд”, огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Найчастіше таким спеціалістом є криміналіст – фахівець у галузі методів, техніки і тактики розкриття злочинів, який добре орієнтується у виявленні та вилученні різних слідів злочину, може дати їм правильну оцінку. Як спеціаліста нерідко запрошують інженера з техніки безпеки, лікаря чи будь-якого іншого фахівця.

Перед оглядом місця події спеціаліст бере участь в інструктажі слідчо-оперативної групи, в опитуванні очевидців злочину. Це сприяє одержанню інформації, необхідної для з’ясування сутності й механізму події, відшукування слідів і інших об’єктів, що мають значення для справи. При опитуванні очевидців спеціаліст малює схему місця події, вказує на ній зони, де, на думку очевидців, залишені сліди злочину.

Підготувавши необхідні технічні засоби й одержавши попередню інформацію, спеціаліст приступає до робочого етапу огляду місця події. Робота з відшукування слідів на місці події набуває більш цілеспрямованого характеру, якщо спеціаліст, виходячи зі способу вчинення злочину, чітко уявляє: а) види слідів і б) предмети й об’єкти, на яких ці сліди повинні бути. Основні вимоги, якими повинен керуватися спеціаліст при огляді місця події такі: а) плавність і системність у роботі; б) одержання максимуму пошукової і доказової інформації в ході роботи з виявленими слідами.

При цьому на початковому етапі огляду спеціаліст виконує такі дії: 1) за зовнішніми ознаками і обставинами події визначає зону огляду; 2) здійснює загальне попереднє вивчення місця події; 3) за результатами вивчення обстановки висуває пошукові версії; 4) розробляє детальний план огляду, у якому визначає черговість роботи зі слідами (запахові сліди, мікрооб’єкти сліди пальців рук, взуття й т.ін.); 5) проводити роботу згідно наміченого плану.

Основними завданнями, які виконує спеціаліст у ході огляду місця події є такі: 1) виявлення, закріплення й вилучення слідів і речових доказів; 2) допомога слідчому у визначенні способу злочину й дій злочинця; 3) виділення зі всіх слідів і предметів тих, які цікавлять слідство й відносяться до розслідуваної події; 4) здійснення огляду слідів, предметів, матеріалів і речовин, можливо залишених злочинцем, з метою одержання пошукової інформації й вирішення питання про придатність цих об’єктів для проведення експертизи; 5) участь у підведенні підсумків огляду, висуванні й перевірці слідчих версій, спрямованих на розслідування злочину; 6) включення в складене на місці події орієнтування відомостей про можливі прикмети, навички, звички й інші дані, які характеризують злочинця, що отримані за допомогою спеціальних знань, для використання в розшуку за гарячими

слідами; 7) перевірка виявлених слідів і об'єктів за криміналістичними обліками; 8) виявлення причини і умов, які сприяли вчиненню злочину.

Робочий етап огляду місця події складається із загального й детального огляду. У стадії загального огляду спеціаліст надає допомогу слідчому в з'ясуванні обстановки місця події, визначенні порядку його проведення, з'ясуванні меж території яка оглядається, уточненні вихідного пункту початку огляду, виборі способу й засобів пошуку слідів, а також висловлює думку про необхідність залучення фахівців інших областей знань.

Основна роль спеціаліста в стадії загального огляду зводиться до такого: а) визначення території, яка підлягає огляду, з метою вивчення навколишньої місцевості; б) встановлення порядку огляду об'єктів, що підлягають дослідженню в першу чергу (мікрооб'єкти, запахові сліди, сліди рук, ніг, знарядь злому, пострілу, що дозволяють організувати розшук злочинця за гарячими слідами; в) визначення ділянок, де можна чекати найбільшого скупчення слідів; г) вибір технічних засобів, необхідних для застосування в детальному огляді місця події й об'єктів, що виявляються, їх закріпленні й вилученні.

Слід зазначити, що на загальній стадії робочого етапу обстановка на місці події зберігається в повній недоторканності. У ході загального огляду спеціаліст шляхом вимірювання, складання чорнових записів, схем фіксує обстановку на місці події, положення й взаєморозміщення окремих предметів, їх зовнішній вигляд, наявність на них видимих слідів, відстань між предметами.

Огляд місця події повинен проводитися своєчасно: чим раніше після злочину, тим краще, оскільки сліди з плином часу можуть бути знищені. Такий огляд бажано проводити вдень при достатньому природному освітленні. Огляд вночі має ряд негативних моментів. Якщо огляд місця події проводиться вночі, що було викликане його невідкладністю, то повинен бути проведений повторно в денний час з метою заповнення прогалин, допущених вночі.

Ст. 237 КПК України передбачає також, що при огляді місця події слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Ст. 238 КПК України стосується огляду трупа, в якій зазначено, що:

1. Огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря.

2. Огляд трупа може здійснюватись одночасно з оглядом місця події.

3. Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті.

Зовнішній (первинний) огляд трупа людини є складовою частиною огляду місця події. Такий огляд з участю судово-медичного експерта або лікаря не замінює експертизу чи розтин трупа для визначення причини смерті та

вирішення інших питань. Судово-медичний експерт чи лікар будь-якого профілю при участі в огляді місця події виступають як спеціалісти (фахівці), але не як експерти, оскільки ніяка експертиза на місці події не проводиться. Спеціальні медичні знання лікаря роблять слідчу дію, зокрема огляд місця події, більш якісною і більш результативною. Як учасник слідчої дії лікар не складає будь-яких документів, що відображають його діяльність. Все, що робиться і виявлено на місці події, як вже згадувалось, фіксується слідчим у протоколі огляду. Лікар допомагає слідчому в його складанні, зокрема, при описанні трупа, різних слідів. Після закінчення огляду місця події та трупа з ознаками насильної смерті слідчий зобов'язаний винести постанову про призначення судово-медичної експертизи чи скласти направлення і поставити перед експертом конкретні питання для їх вирішення.

Завданням огляду місця події є з'ясування комплексу питань, які допомагають розкрити злочин, а саме:

1. Чи мав місце злочин у даному випадку, чи такого не було, в чому сутність розслідуваної події?
2. Чи злочин скоєний там, де відбувається огляд місця події, чи в іншому місці?
3. Якими шляхами проникли на місце події і залишили його особи, що брали участь у розслідуваному злочині?
4. Скільки було осіб на місці події, які їх характерні ознаки, хто саме був там?
5. Яку мету ставили перед собою учасники події?
6. Протягом якого часу знаходились на місці події учасники злочину, зокрема – злочинець і потерпілий?
7. Коли відбулася подія, яка розслідується?
8. Які предмети чи сліди залишив злочинець на місці події?
9. Які сліди з місця події могли залишитися на злочинцеві?
10. Хто і звідки міг бачити чи чути те, що відбувалося на місці злочину?
11. Виявлення, збирання, фіксація, попереднє дослідження і оцінка та вилучення різних слідів і речових доказів тощо.

Огляд місця події може бути:

- *первинний*, здійснюється безпосередньо після отримання інформації про вчинене правопорушення і у обстановці місця події наявні незмінені сліди правопорушення та правопорушника. Результати такого огляду є найбільш ефективними.

- *повторний*, здійснюється у випадках, якщо виникає сумнів у повноті та достовірності первинного огляду внаслідок різноманітних причин (несприятливі погодні умови, недостатня кваліфікація або ретельність слідчого тощо). При проведенні повторного огляду досліджується вся територія місця події. Іноді проведення повторного огляду дозволяє заповнити прогалини у результатах первинного огляду. Але необхідно мати на увазі, що на момент проведення повторного огляду, обстановка місця події може зазнати суттєвих змін, внаслідок чого окремі докази можуть бути втраченими.

- *додатковий*, здійснюється у випадках, коли у ході розслідування виникає необхідність оглянути певний об'єкт або ділянку місця події, які або взагалі не були оглянуті під час первинного огляду, або були оглянуті недостатньо ретельно і поверхово. В таких випадках огляду підлягає не все місце події, а тільки окремі його об'єкти або ділянки.

Процес огляду місця події повинен здійснюватись за двома стадіями: статичною та динамічною.

Статична стадія огляду полягає в тому, що огляд, вивчення і фіксація обстановки і всіх предметів, які знаходяться там, відбуваються без зміни їх первинного положення та переміщення. Статична стадія дає можливість найповніше уявити загальну обстановку місця події, провести його фотографування, окремих предметів і слідів ще до їх переміщення, порушення чи вилучення в процесі огляду. При цьому торкатися руками чи пінцетом до виявлених предметів чи слідів не можна.

Динамічна стадія огляду відрізняється тим, що в процесі огляду місця події предмети раціонально переміщують, кожний окремо візуально досліджують з різних сторін, виявляють різні сліди, що можуть бути на них або під ними тощо. Наприклад, перевертання трупа для виявлення і дослідження в динаміці трупних плям з метою встановлення давності настання смерті. Це можна проводити тільки після статичного огляду, коли розташування і стан предметів зафіксовані. При цьому з предметами та слідами треба поводитись обережно, щоб не пошкодити їх і не залишити на них слідів своїх рук чи свого біологічного матеріалу. Для цього треба працювати в резинових рукавичках і брати предмети за кінці, ребра чи кути, а також бажано перебувати в масці та спеціальному одязі, щоб запобігти забруднення місця події своїм біологічним чи будь-яким іншим стороннім матеріалом.

Статична і динамічна стадії взаємозв'язані, є частинами єдиного процесу огляду, тобто процесу пізнання істини на місці події.

По прибутті на місце події та в процесі його огляду за наявності людського тіла перед лікарем постають завдання, які вимагають вирішення, а саме:

1. Визначити – живою чи мертвою є знайдена людина. Якщо відсутні абсолютні ознаки смерті й підозрюється уявна смерть, лікар повинен надати необхідну допомогу.

2. Якщо людина мертва, то визначити давність настання смерті. Час настання смерті вирішується за ступенем вираженості суправітальних реакцій та ранніх трупних явищ.

3. Зафіксувати в протоколі положення та позу трупа, зазначити, чи немає ознак їх зміни після смерті. Положення та поза трупа мають певне діагностичне значення.

4. Перевірити, чи наявні ознаки боротьби і самооборони на трупі або навколо нього, в тому числі описати стан одягу.

5. Виявити та описати зовнішні пошкодження на трупі, визначити, яким знаряддям вони могли бути заподіяні.

6. Виявити сліди крові та виділень, волосся або інші сліди і речові докази на трупі або навколо нього, в тому числі знаряддя травми, допомогти слідчому правильно їх вилучити та упакувати.

Місце події повинно оглядатися в певному порядку.

Огляд залежить, головним чином, від трьох факторів:

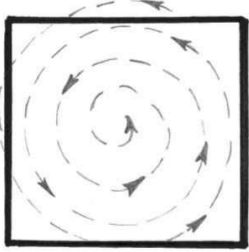
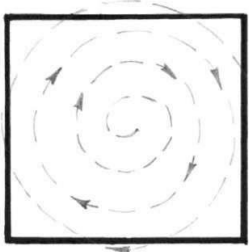
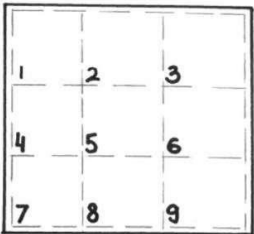
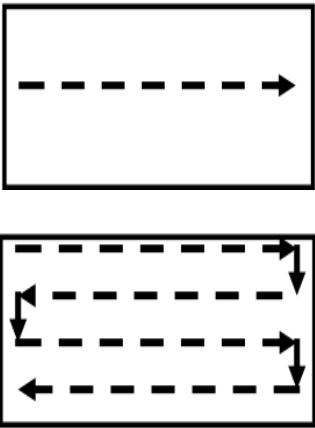
- від того, де сталася подія – в приміщенні чи на дворі (на відкритій місцевості);
- від характеру (властивостей, виду) події: вбивство, самогубство, нещасний випадок, утоплення, транспортна травма, отруєння тощо;
- від наявності чи відсутності трупа людини.

При огляді місця події, розташованого в приміщенні, спочатку досліджують і описують вхід до нього (стан дверей, замків, вікон, кватирок, скла тощо); прикидають план приміщення, роблять оглядову фотозйомку; визначають сторонній запах (чадного газу, алкоголю, інших речовин); фіксують порядок чи безлад в приміщенні, якщо безлад – то в чому він полягає, наприклад, перекинуті чи поламані стільці, розкидані речі тощо. Далі ведуть планомірний, послідовний огляд з правої сторони (проти годинникової стрілки або навпаки), обходячи все приміщення, а потім оглядають предмети в центрі приміщення. Досліджують і описують сліди злочину, забруднення, плями, недопалки, відірвані гудзики, залишки їжі, недогризки тощо, де, як вони розташовані чи знаходяться, в якому стані тощо. Закінчують огляд місця події оглядом трупа.

Загальний огляд трупа на місцевості

При огляді на місцевості робота слідчого і учасників огляду, як правило, зводиться до зовнішнього огляду трупа і дослідження місцевості навколо нього, де можуть бути знайдені сліди злочинця, транспортних засобів, куріння, прийняття їжі тощо. При цьому важливо встановити, чи є місце виявлення трупа людини місцем її смерті, знайти речові докази. У протоколі зазначають погодні умови, температуру повітря тощо.

У криміналістичній літературі рекомендують огляд місцевості робити, ходячи по спіралі чи по концентричних колах, розширюючи з кожним колом радіус огляду. Огляд місця події може здійснюватись від центру до периферії або навпаки. Під “центром” розуміють ділянку або місце, де зосереджені основні об’єкти, на які були направлені злочинні дії чи стали наслідком злочинних дій (труп людини, місце злому, місце зґвалтування, перекинутий автомобіль тощо). При необхідності місце події розділяють на окремі частини, сектори (тобто – вузли). Починати можна з огляду трупа або з навколишньої місцевості.

	Концентричний – від периферії до центру.
	Ексцентричний – від центру до периферії.
	Вузловий (зональний) – послідовний огляд по окремим вузлам, зонам (приміщенням, кімнатам квартири, будівлям, ділянках місцевості і т.д.).
	Лінійний (фронтальний) – огляд за попередньо розміченими лінійними площадками-смугами з півночі на південь, зі сходу на захід і т.п.).

З труп починають огляд тоді, коли щось заважає відкласти цей огляд на пізніший час, на кінець завершення огляду місця події, а саме: в людних місцях (вокзалах, ярмарках, виставках, на спортивних змаганнях, пляжі тощо); на дорогах і магістралях, коли труп заважає руху автотранспорту; коли літом труп самотійно спливає або його витягають з води, і він дуже швидко розкладається.

Огляд місця події треба починати з оточуючої труп місцевості, тобто з периферії, коли: ніщо не заважає огляду; центр місця події не визначений; можлива втрата слідів й інших речових доказів, що знаходяться по периферії, тоді як збереження слідів у центрі не викликає сумнівів; при підході до центру можуть бути зіпсовані або повністю знищені сліди, що є на периферії.

Після ретельного огляду навколишньої обстановки, як правило, приступають до огляду трупа. Порядок зовнішнього первинного огляду трупа на місці події такий:

Порядок огляду трупа на місці події

1. Огляд і описання місця знаходження трупа.

Визначають, оглядають і описують місце розташування трупа (рис. 6).

Рис. 6. Труп на місці його виявлення.

2. Розташування трупа відносно оточуючих предметів чи обстановки.

Фіксують місцезнаходження трупа у протоколі, складають схеми, здійснюють фото-, відеозйомку.

3. Загальний вигляд трупа, статеві, антропометричні та вікові особливості.

Опис оформляють у протоколі.

4. Положення та поза трупа.

Поза іноді буває дуже характерна, що дає можливість припустити ту чи іншу причину смерті або вид насилля. Наприклад, при смерті від дії низької температури (холоду) характерна поза “калачиком” (рис. 7).

Рис. 7. Поза трупа «калачиком».

При дії на тіло людини вогнем (мертву чи живу немає значення) є дуже характерною “поза боксера” чи “поза фехтувальника” (рис. 8).

Рис. 8. Поза трупа «боксер».

При вбивстві під час зґвалтування (рис. 9) також буває типова поза (розсунуті ноги, піднята спідниця чи плаття, певний безлад в одязі тощо).

Рис. 9. Поза трупа при зґвалтуванні.

Спокійна поза при смерті від хвороб, характерна поза при подвійному самогубстві, при повішенні тощо.

5. Опис одягу, його стану, пошкоджень, забруднень, вмісту кишень.

Оглядають і описують одяг, його стан, пошкодження і забруднення на ньому, вміст кишень. Знімати одяг з трупа на місці пригоди не рекомендують. Одяг трупів невідомих осіб повинен бути збережений з метою ототожнення його і особи.

Незважаючи на те, що одяг із невпізнаного трупа за розпорядженням слідчого зберігається тривалий час з метою пред'явлення для впізнання, він описується експертом дуже ретельно та змістовно. Наявність протоколу з описом одягу, складеного під час огляду трупа на місці його виявлення, не виключає необхідність огляду та опису одягу в морзі.

Потрібно обов'язково зафіксувати, в якому положенні знаходиться одяг на трупі: чистий і в порядку чи брудний і неохайний, які предмети одягу не на своєму місці розташування (спущені вниз, підняті догори, задерті, відкинуті тощо), застібнутий одяг на гудзики або гачки чи ні, чи цілі гудзики та петлі, застібнутий ремінь чи ні, чи вивернуті кишені. Крім того, проводиться оглядова, вузлова, а іноді – детальна фотозйомка. Після огляду верхнього одягу вивчають та описують деталі одягу, що під ним.

Особлива увага приділяється виявленню та опису забруднення й ушкодження одягу, якщо ж їх немає, то це також необхідно обов'язково зафіксувати у протоколі. При виявленні забруднення зазначають його локалізацію, вид (пляма, патьок, помарка тощо), колір, характер забруднюючої речовини (кров, сеча, блювотні маси, пісок, дорожній пил, масляниста речовина тощо), форму, розміри, ступінь просочування в тканину, стан забруднюючої речовини (рідкий, підсохлий, сухий). За необхідності слідчий може вилучити забруднення для направлення їх для спеціального дослідження.

Описуючи пошкодження одягу, необхідно звернути увагу на його локалізацію, вид (поверхнєве ушкодження, наскрізне ушкодження верхнього шару, наскрізне ушкодження верху та підкладки), форму (довжину ушкодження, орієнтуючись за циферблатом годинника), розміри, особливості країв, кінців та ниток, забруднення навколишньої тканини ушкодженого предмета одягу, відповідність ушкоджень верхніх шарів одягу тим ушкодженням, що є на нижніх шарах і на трупі. Коли ушкоджень багато, треба їх довільно нумерувати та кожне з них описувати окремо.

Під час огляду та опису взуття особлива увага приділяється підошві, де можуть бути виявлені сліди забруднення, відсутні на місці знайдення трупа (фарба, вапно, глина тощо), за дорожньо-транспортної події на підошвах можуть залишитися сліди ковзання.

6. Трупні зміни: ранні, пізні (якщо вони є).

Досліджують трупні явища – спочатку ранні, потім пізні, якщо вони є, з метою визначення давності настання смерті. При можливості проводять певні суправітальні реакції.

7. Опис видимих пошкоджень (чи їх відсутність).

Оглядають і описують пошкодження на відкритих частинах тіла (локалізація, властивості, форма, розміри, стан країв, кінців і дна ран, сторонні вклучення,

накладання навколо них тощо) для встановлення знаряддя травми і пошуку його на місці події. Відсутність ушкоджень також зазначають у протоколі.

8. Опис ложа трупа.

Після обережного перевертання трупа чи його перенесення (рис. 10, 11) описують ложе трупа (поверхню, на якій він був виявлений): саме ложе, проєктовану зону силуету трупа і зону трупних виділень (слідів крові, калу, сечі, продуктів його розкладання тощо).

Рис. 10. Розташування трупа на місці події.

Рис. 11. Розташування ложа трупа.

9. Виявлення, фіксація та вилучення речових доказів.

Виявляють, фіксують у протоколі та вилучають речові докази (знаряддя травми, сліди крові, сім'яної рідини, волосся тощо).

У процесі огляду місця події і трупа на місці його виявлення лікар може висловлювати слідчому чи іншим представникам слідчих органів свої думки, міркування, висновки. Але не можна висловлювати сумнівних думок, краще в таких випадках взагалі нічого не казати.

На місці події слідчий і лікар повинні діяти спільно, допомагати один одному. В цьому запорука успішного розслідування кожного злочину, направленого проти життя чи здоров'я громадян.

При огляді місця події особливо ретельно треба шукати, фіксувати і описувати в протоколі огляду різні сліди, перш за все людини. В цьому активну роль належить лікарю.

Пошук слідів на місці події

На місці події можуть залишитися такі сліди.

Сліди нігтів рук людини. Їх можна знайти на різноманітних пластичних предметах, але найчастіше на тілі людини (чи трупа) як ознаку боротьби чи самооборони (рис. 12). Вони іноді розташовані групами, утворюються при вбивствах шляхом задушення руками, при зґвалтуванні та інших статевих злочинах у ділянках стегон жертви, навколо рота тощо. Сліди нігтів – це лінійні, дугоподібні (серпоподібні) садна, які дають можливість констатувати спричинення ушкоджень пальцями, іноді – встановити спосіб насильства. Сліди пальців рук людини (папілярні візерунки) можуть залишатися на різних гладеньких чи блискучих об'єктах: на склі, фарфорі, фаянсі, пластмасі, нікельованій поверхні дверних ручок, полірованих і лакованих деталях меблів тощо. Вони дають можливість встановити особу злочинця шляхом використання бази даних кримінальної реєстрації або шляхом порівняльного дослідження відбитків пальців рук осіб, яких підозрюють у скоєнні даного злочину.

Рис. 12. Сліди від пальців рук вбивці (у вигляд синців) на передпліччі трупа.

Дактилоскопіювання відноситься до обов'язків криміналістів. Відбитки пальців трупів знімають слідкопіювальною плівкою або особливою пастою, яка застигає у вигляді плівки, а також спеціальні дактилоскопічні подушки.

Сліди ніг людини – сліди босих чи взутих ніг. По слідах босих ніг можна ідентифікувати особу, яка їх залишила (на підшві, як і на долоні, є своєрідні папілярні узорі). Сліди взуття дають можливість ототожнити взуття, але не особу. Найбільш цінними є об'ємні сліди взуття. Сліди ніг дають можливість визначити ходу, довжину та ширину кроку, його кут, кут постави стоп. За цими даними можна ідентифікувати особу. За особливостями слідів ніг, залишених злочинцем на місці події, можна зробити й інші висновки, наприклад, про його зріст (довжина ступні людини дорівнює $1/7$ частині її зросту), про кульгавість (якщо лівий крок коротший, ніж правий, то людина кульгає на ліву ногу), про вагу тощо.

Сліди зубів (укуси) можуть виявитися на тілі людини під час бійки, боротьби, самозахисту, при статевих злочинах. Слід від укусу розташовується по двох зустрічних дугоподібних лініях у вигляді невеликих саден чи ран, оточених синяками (рис. 13).

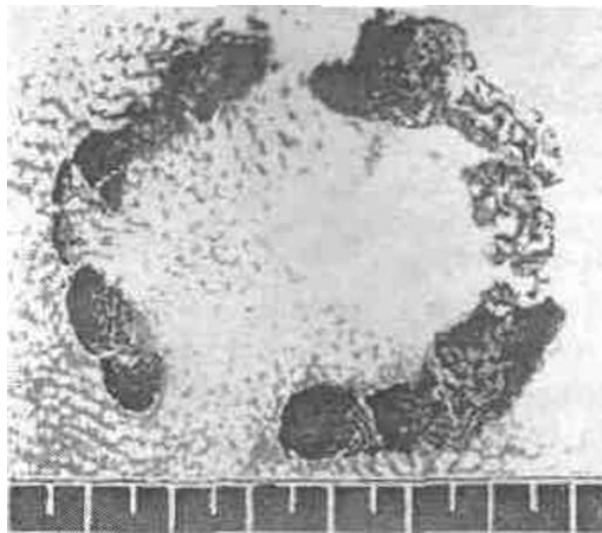

Рис. 13. Сліди на шкірі від укусів зубами.

Іноді трапляються відкушені кінчик або крило носа, частини губи, край вушної раковини, кінчик пальця. Часто сліди зубів можна знайти на харчових продуктах: маслі, сирові, шоколаді, яблуках тощо, а іноді навіть на милі. Зуби людини часто мають індивідуальні особливості, які відображаються у слідах. За ними можна іноді ідентифікувати особу.

Сліди транспортних засобів на трупі (рис. 14). За цими слідами можна іноді ідентифікувати транспортний засіб, яким було здійснено наїзд на людину.

Рис. 14. Відбитки колеса автомобіля на спині трупа.

Сліди крові є найчастішим супутником подій, пов'язаних з насильницькою смертю людини, зокрема, вбивств. Всі плями крові поділяють на бризки, краплі, потьоки, калюжі, помарки, відбитки, комбіновані.

Розрізняють основні форми елементарних слідів крові

1. Від витікання великої маси крові – калюжа.
2. Від краплі крові, що падає під дією сили ваги, – пляма і від краплі, що одержала додаткову кінетичну енергію, – пляма від бризок.
3. Від великого обсягу або великих крапель крові, що стікають під дією сили ваги, – потік.
4. Від зіткнення (дотику) закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею – помарка.
5. Від повного зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею – відбиток.

Однотипні елементарні сліди крові зустрічаються або у вигляді одиночних, або у вигляді груп (сукупності) слідів.

Виявити кров на відкритій місцевості значно складніше, зокрема якщо кров всмокталася в землю. На землі кров швидко зникає від ходьби по ній, а також від атмосферних опадів (дощу, роси, снігу) і втрачає свій звичайний вигляд і колір.

Для пошуку крові потрібно обережно обійти й уважно (в межах огляду) оглянути всі ділянки, кожен кущик трави, камені, дрізки, інші предмети, розташовані поблизу.

Пошук маловидимих і невидимих слідів крові, залишених злочинцем під час дій із приховання злочину, можна проводити як при досить рівномірному загальному освітленні, так і у затемненому приміщенні при напрямку променя

світла під кутом 45° , при якому плями крові стають помітними за характерним виблискуванням. У затемненому приміщенні може використовуватись і ультрафіолетовий освітлювач. При цьому плями крові набувають темно-коричневого оксамитового кольору з поглинанням світла.

Сліди крові поділяються на види:	
<i>1. Плями від падіння крапель крові на горизонтальну поверхню, за ступенем зазубленості країв яких установлюють висоту падіння краплі крові.</i>	
При падінні з висоти до 1 метра	– плями мають круглу форму і рівні краї.
При падінні з висоти від 1 до 2 метрів	– краї плям стають нерівними, зазубленими, від них відходять промені.
При падінні з висоти понад 2 метри	– крапля крові розбризкується, тому навколо головної плями будуть розміщуватися вторинні кров'яні бризки.
Коли крапля крові скочується з руки злочинця, який рухається	– крапля падає на землю не під прямим кутом, а під кутом, меншим 90°, і цей кут тим менший, гостріший, чим більша швидкість руху; – кров'яна пляма не має уже форми кола, а набуває форми овалу, довга вісь якого лежить у напрямку руху; – вторинні кров'яні бризки навколо головної плями також розміщуються овально, причому переважна їх частина лежить у напрямку руху; – овальна форма плями і вторинних кров'яних бризок тим більше витягнута, чим гостріший кут падіння, чим більшою була швидкість руху злочинця.
<i>2. Плями від бризок чи від падіння крові на похилу площину.</i>	
Форма плями крові	Плями набувають форми знака оклику, вузький кінець якого спрямований у бік падіння краплі.
Умови утворення	Кров'яні бризки мають місце в тих випадках, коли в результаті поранення розрізані великі артерії, при різкому струсі закривавлених предметів і зброї чи при повторних ударах тупим предметом, головним чином при ударах по волосяній частині голови.
Характер і напрям розбризкування крові	Залежить від сили і кута, під яким наноситься удар. При такому способі

	вбивства злочинець буває сильно закривавлений, головним чином на передньому боці тіла.
Ширина і довжина бризок	Залежить від кута, під яким крапля крові впала на поверхню. Ні величина кров'яної краплі, ні висота, з якої вона впала, не позначаються на формі бризки. Чим гостріший кут падіння, тим вужча і довша кров'яна бризка.
<i>3. Патьоки, які утворюються при попаданні та стіканні крові похилою чи вертикальною поверхнею (із рани на поверхні тіла й одягу).</i>	
За напрямом патьоків крові:	Можна говорити про те, в якому положенні перебував потерпілий у момент нанесення ран, а також чи змінювалося положення тіла. Якщо будуть знайдені патьоки крові, які стікають у різних напрямках, чи такі, що перетинаються, це є доказом того, що положення тіла було змінено в агонії або одразу ж після смерті.
	Інколи можна вирішити питання про послідовність поранень (за різними напрямками патьоків, які відходять від пошкоджень). Можна встановити, витекла кров при житті чи після смерті. Кров, яка витекла з рани при житті, згортається і міцно фіксується до країв рани та до шкіри. При посмертній кровотечі кров не згортається, а засихає, в цьому випадку кров'яні плями можна відокремити від шкіри.
<i>4. Мазки, які виникають при витиранні слідів крові ганчіркою, рушником і т. ін.</i>	
При виявленні мазків	Можна стверджувати, що злочинець намагався знищити сліди крові. Іншого значення ці плями, як правило, не мають.
<i>5. Сліди крові у вигляді відбитків пальців, долонь, підощов та інших предметів, які найчастіше можна знайти на стінах, дверях, умивальнику, підлозі і т. ін.</i>	
<i>6. Плями, які просочились на різні предмети.</i>	
Плями крові на ганчірках, які піддавалися пранню, чищенню і т. ін.	Можуть вказувати на місце, де перебував поранений чи труп.
<i>7. Калюжі крові.</i>	

Виявлення калюжі крові	Може свідчити про велику крововтрату.
Форма кров'яної калюжі	Частіше неправильна і буває з нерівною поверхнею.
Величина	Залежить, з одного боку, від властивостей і стану середовища, на якому калюжа утворилася (тверда непроникна чи дуже малопроникна підкладка – бетонна чи дерев'яна підлога; пориста і проникна підкладка – піщаний ґрунт), з іншого – від кількості крові, яка витекла із рани.
Місце розташування	При переміщенні чи відсутності трупа на місці події калюжі крові нерідко вказують на місце поранення чи настання смерті. Визначити кількість крові, яка утворює калюжу із крові, дуже складно.
8. «Замиті води», тобто сліди крові у воді та інших рідинах, якими кров замивалася.	

Характерні ознаки слідів крові

При огляді місця події головне завдання слідчого та спеціаліста – знайти і правильно оцінити сліди крові, які для подальшого розслідування і, головним чином, при реконструкції злочину відіграють вирішальну роль.

Виявлення плям крові і оцінка їх значення є завданням спеціаліста перш за все тому, що він на основі своїх знань і досвіду зуміє зрозуміти важливість і значення слідів крові, виходячи з їх форми, об'єму і розміщення, зуміє також розпізнати різні речовини і предмети, які можуть примішуватися до плями (наприклад, частини тканин чи інших органів) і може щонайкраще встановити сліди крові там, де їх колір з різних причин змінився, що робить їх невпізнаними для інших спеціалістів.

Зміна кольору слідів крові	
1. Перші хвилини утворення слідів	– кров'яна пляма має червоний колір.
2. Через декілька годин після утворення слідів	– червоний колір поступово губиться, пляма стає темно-червоною, а потім бурю.
3. Через 2-3 дні після утворення слідів	– пляма набуває червонувато-бурого забарвлення.
4. На 9-10 день утворення слідів	– червонуваті відтінки стають слабо помітними, все чіткіше починають виявлятися бурі відтінки.
5. Через 3 тижні після утворення	– плями стають зовсім бурими.

6. Через 2 місяці	– набувають бруднувато-сірувато-бурого кольору.
7. Через 6 місяців	– мають колір буро-сірий чи сіро-бурий.
8. При гнитті	– кров'яні плями стають зеленуватими навіть зеленими.

Зміни кольору плям крові залежать від ряду причин – впливу світла, вологи, повітря, температури і т. ін.

При огляді місця події спеціаліст повинен звертати увагу не лише на великі плями крові чи сліди крові, але й на маленькі плями.

У деяких випадках виявлення слідів крові не становить труднощів, але інколи це важка і копітка робота, що залежить від багатьох причин.

В одних випадках від моменту скоєння злочину пройшло багато часу і кров різко змінилася, в інших – кров на місці події (на тілі людини, її одязі чи інших предметах) піддалася змиванню. Зашкодити виявленню крові може і колір предмета, на якому розташовані її плями.

Пошук слідів крові здійснюють

- при крадіжках	на розбитому склі, на рамі, підвіконні, підлозі, замках;
- при грабежах, розбійних нападах	з урахуванням показань очевидців;
- при ДТП	на колесах, виступаючих частинах, фарах, крилах, радіаторі, вітровому склі;
- на відкритій місцевості	там, де ґрунт має більш темний колір;
- на одязі	особливо на зворотній стороні, у швах, кишенях, а також на взутті;
- на тілі	голові, руках (особливо під нігтями);
- на знаряддях злочину	ножі, сокирі, мотузці і т. ін.

Сліди сперми на місці події треба шукати на різних предметах, одязі й тілі людини при будь-яких статевих злочинах. На всмоктуючих тканинах підсохлі плями сперми мають невизначену форму, звивисті краї, жорсткуваті, нагадують накрохмалені ділянки. На темних тканинах плями сперми білуваті, на світлих – сіруваті з жовтим відтінком. Іноді на поверхні плям можна бачити сіро-білі скоринки. На невсмоктувальних тканинах чи предметах сліди сперми – у вигляді блискучих накладень сірувато-білого кольору, іноді з жовтуватим відтінком.

Сліди слини знаходять на недопалках цигарок, сигарет, клапанах конвертів, поштових марках, кляпах, краях посуду, яку використовували для пиття, на залишках їжі в місцях відкушування, у вигляді плювків. Оскільки слина містить

групові антигени АВ0, то дослідження її в судово-медичній чи імунологічній лабораторії дає можливість, наприклад, визначити групу крові курця, вирішити питання – одним чи кількома особами залишені недопалки, доказати використання ганчірки, рушника, хустинки чи інших предметів у якості кляпа, встановити автора анонімних листів тощо. Недопалки необхідно збирати пінцетом чи руками в гумових рукавицях, щоб на них не потрапили чужі групові антигени особи, яка вилучає речові докази. Кожний недопалок поміщають в окремий конверт чи пакет.

Сліди поту виявляють на головному уборі, гребінцях, одязі (комір, манжети), внутрішній поверхні взуття. Виявлення поту і визначення в ньому групових антигенів системи АВ0 сприяє встановленню належності досліджуваних предметів одягу конкретному суб'єктові, а також вирішенню інших питань, наприклад, підтвердити можливість перебування певної особи на місці пригоди.

Сліди калу і сечі нерідко знаходять на місці, де був здійснений злочин. У такому випадку виникає питання, чи не належать вони злочинцю. Кал дає можливість визначити, яку їжу і за який час до скоєння злочину вживав зловмисник. За кольором калу можна іноді зробити висновок про деякі захворювання (безбарвний кал – при жовтяниці, забарвлений кров'ю – при дизентерії тощо). По взаєморозташуванню калу і сечі можна визначити стать особи, яка залишила ці сліди.

Волосся на місці події може бути виявлене на різних знаряддях травми, в руках трупа, на одязі чи тілі підозрюваних і потерпілих, на гребінцях, на транспортних засобах тощо. Воно підлягає вилученню і дослідженню в лабораторних умовах, що дає можливість встановити ряд важливих питань. При пошуку волосся необхідне добре освітлення, бажано користуватись лупою з широким полем зору. Об'єкти, схожі на волосся, вилучають пінцетом з широкими браншами чи резиновими наконечниками, щоб їх не пошкодити. Вилучені об'єкти поміщають в окремі паперові пакети.

Сліди волочіння людини являють собою безперервні чи переривчасті смуги, властивості та особливості яких залежать від характеристики поверхні, по якій тіло піддавалось волочінню: на м'якій поверхні вони вдавлені, на твердій – поверхневі. Сліди волочіння трапляються при транспортних травмах, при вбивстві, коли злочинець не може сам перемістити мертве тіло в певне місце іншим способом. У межах смуги можуть бути виявлені кров, частинки одягу трупа, предмети, які випали з кишень його одягу чи одягу злочинця тощо. Плями крові розташовуються вздовж смуги з однієї чи обох сторін. За напрямком бризок чи потьоків крові можна визначити напрямок волочіння, а за їх величиною та особливостями зробити висновок, з якої висоти падала кров. Поряд зі смугою волочіння тіла можуть знаходитися сліди ніг, взуття злочинця. Напрямок руху можна визначити ще й на підставі того, що стебла трави чи іншої рослинності похилені або зламані у той бік, куди тягнули труп. Прослідкувавши напрям смуги волочіння, можна знайти місце, де схований труп.

Сліди від предметів, що використовувалися як засоби пересування: сліди велосипеда, коляски, возу, саней, мотоцикла, автомашини, трактора, інших транспортних засобів.

Вишукуючи та описуючи різноманітні сліди на місці події, лікар чи судово-медичний експерт повинен забезпечити, щоб виявлені сліди не були зіпсовані чи знищені. Разом з тим, не можна на місці події залишати власні сліди.

Таким чином, огляд місця події та трупа на місці його виявлення є складною, багатогранною первинною слідчою дією. Правильне та кваліфіковане проведення якої з дотриманням усіх процесуальних норм має виключно важливе, нерідко – незамінне значення для успішного розслідування злочинів, особливо направлених проти життя людини.

Додатки

Додаток № 1

**ПРОТОКОЛ ОГЛЯДУ
місця події**

Місто (сел.) _____

« ____ » _____ 20 ____ року

Огляд почато о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

Огляд закінчено о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)
на підставі _____
(вказується ухвала слідчого судді, якщо проводиться огляд житла чи іншого володіння особи, якщо огляд місця

_____ події проводиться до початку кримінального провадження, вказуються відомості про заяву чи повідомлення про подію)

у відповідності до ст.ст. 104, 105, 106, 234, 237, 223 КПК України:

В присутності понятих:

1) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

2) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

_____,
яким у відповідності до ст.ст. 11, 13, 15, 223 КПК України роз'яснені їхні права і обов'язки.

За участю потерпілого:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ч.ч. 1, 2 ст. 56., ст. 57 КПК України роз'яснені його права і обов'язки.

За участю підозрюваного:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ч.ч. 3, 5, 6, 7 ст. 42 КПК України роз'яснені його права і обов'язки.

За участю захисника:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

якому у відповідності до ст.ст. 46, 47 КПК України роз'яснені його права і обов'язки.

За участю представника:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59 КПК України роз'яснені його права і обов'язки.

За участю спеціаліста:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові)
якому у відповідності до ч.ч. 4, 5 ст. 71 КПК України роз'яснені їхні права і обов'язки.

За участю власника (користувача) приміщення чи іншого володіння
особи _____

(прізвище ім'я, по батькові, адреса)

Перед початком огляду зазначеним вище особам роз'яснено їхнє право бути присутніми при всіх діях, які проводяться в процесі огляду, робити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу. Особам, які беруть участь у проведенні огляду, також роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання:

(характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються

при проведенні цієї процесуальної дії, підписи осіб)

Проведеним оглядом встановлено: _____

(вказується адреса житла чи іншого володіння особи)

Під час огляду виявлено _____
(вказуються сліди, речі, виявлені під час огляду)

Виявлене під час огляду вилучено: _____
(вказуються що та в якій послідовності
виявлено і яким чином опечатано)

Під час огляду застосовані технічні засоби: _____
(вказуються застосування фото -, відеозйомки, інших технічних та
спеціальних засобів, їх технічні параметри)

Огляд проводився: _____
(вказуються погодні умови, освітлення, температура
повітря, інші дані, які необхідні)

Протокол прочитаний, записано _____
(зауваження учасників огляду)

Учасники:

1. _____ (прізвище, ім'я, по батькові)	/ _____/ (підпис)
2. _____ (прізвище, ім'я, по батькові)	/ _____/ (підпис)

Поняті:

1. _____ (прізвище, ім'я, по батькові)	/ _____/ (підпис)
2. _____ (прізвище, ім'я, по батькові)	/ _____/ (підпис)

Огляд провів:

(слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

ПРОТОКОЛ **огляду трупа**

Місто (сел.) _____

« ____ » _____ 20 ____ року

Огляд почато о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

Огляд закінчено о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

_____ (слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)
на підставі _____
(вказується ухвала слідчого судді, якщо проводиться огляд житла чи іншого володіння особи, якщо огляд місця

_____ події проводиться до початку кримінального
провадження, вказуються відомості про заяву чи повідомлення
про подію)

У відповідності до ст.ст. 104, 105, 106, 223, 237, 238 КПК України в присутності
понятих:

1) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

2) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

_____, яким відповідно зі ст.ст. 11, 13, 15, 223 КПК
України роз'яснені їхні права і обов'язки.

За участю спеціаліста - судово-медичного експерта (лікаря) _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)
власника (користувача) приміщенням чи іншим володінням особи _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)
а також за участю _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)
провів огляд трупа, виявленого:

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка виявила труп та адресу (місцевість), де його виявлено)

Перед початком огляду переліченим особам роз'яснено їхнє право бути присутніми при всіх діях, які проводяться в процесі огляду, робити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу. Особам, які беруть участь у проведенні огляду, також роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання:

(характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються

при проведенні цієї процесуальної дії, підписи осіб)

Під час огляду трупа виявлено _____
(вказуються сліди, речі виявлені під час огляду)

Виявлене під час огляду вилучено: _____
(вказуються що та в якій послідовності виявлено і яким чином опечатано)

Під час огляду застосовані технічні засоби: _____
(вказуються застосування фото відео зйомки, інші технічні та спеціальні засоби, їх технічні параметри)

Огляд проводився: _____
(вказуються погодні умови, освітлення, температура повітря, інші дані, які необхідні)

Після огляду труп направляється для проведення судово-медичної експертизи (розтину) у _____

Протокол прочитаний, записано _____
(зауваження учасників огляду)

Учасники:

1. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
2. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)

Поняті:

1. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
2. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)

Огляд провів:

(слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята 26 черв. 1998 р. – Режим доступу :
http://search.ligazakon.ua/_doc2.usf/link1/TO12341.html.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 5 квіт. 2001 р.; станом на 23 верес. 2010 року. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90 – 91).
4. Настільна книга слідчого: [Наук.-иракт. видання для слідчих і дізнавачів] / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 С. : 49 іл.
5. Криміналістика: Підручник / Кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
6. Збірник візріців процесуальних документів та коментарі до них: [С. М. Алфьоров, С. М. Міщенко, О. Ю. Татаров, В. І. Фаринник та ін.]; за заг. ред. В. І. Сліпченка. – К. : ТОВ «АРТ-Дизайн», 2012. – 196 с.
7. Криміналістика : підруч. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.
8. Азаров Ю. І., Рожнова В. В. Савицький Д. О. складання кримінально-процесуальних документів у досудовому провадженні. – К. : 2013. – 344 с.
9. Горбачов В. П. Прийняття процесуальних рішень та проведення слідчих дій : навчальний посібник / В. П. Горбачов, Л. І. Шаповалова, А. О. Шульга [та ін.] ; за ред. В. П. Горбачова. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2012. – 364 с.
10. Молдован А. В. Кримінальний процес України : навч. посіб. / А. В. Молдован, С. М. Мельник – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 368 с. – ISBN 978-617-673-109-2.
11. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : науково-практичний посібник / С. М. Стахівський. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.
12. Халупенко Д. М. Засоби слідчого й прокурора за чинним КПК України / Д. М. Халупенко // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 2. – С. 1–6.
13. Войтович І. І. Процесуальні і тактичні особливості провадження невідкладних слідчих дій: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.09 / І. І. Войтович. – Одеса, 2012. – 19 с.
14. Кіпрач І. С. Визначення поняття слідчих (розшукових) дій / І. С. Кіпрач // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – № 2. – С. 275-284.
15. Лукашевич В. Г. Проблеми провадження окремих "традиційних" слідчих дій / Лукашевич // Теоретичні та практичні проблеми кримінального судочинства : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 19 жовт. 2012 р.). – Донецьк : Донец. юрид. ін-т, 2013. – С. 32–36.

16. Лук'янчиков Є. Д. Слідчий огляд: поняття та види / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 1. – С.264–270.
17. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія / К.О. Чаплинський. – Д. : Дніпроп. держ. унів-т внут. справ, 2006. – 308 с.
18. Шепітько В. Система слідчих дій за кримінальним процесуальним законом та механізми їх реалізації у криміналістиці / В. Шепітько // Право України. – 2013. – № 11. – С. 198–206.
19. Разумов Э. А. Осмотр места происшествия : справочно-методическое издание / Э. А. Разумов, Н. П. Молибога. – [под. ред. Баранюк Н. Д., Шишкина Н. Г., Яскажук Т. А.] – К. : РИО МВД Украины, 1994. – 672 с.
20. Осмотр трупа на месте его обнаружения. – Судебная медицина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.4medic.ru/page-id-490.html>.
21. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339 “Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі [Електронний ресурс] // МВС України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.